

L'occità a Catalunya

Aitor Carrera

(Càtedra d'Estudis Occitans. Universitat de Lleida)

1. Presentació

De les quaranta-dues comarques de l'actual Catalunya administrativa, n'hi ha una que no forma part del domini lingüístic català: la Vall d'Aran. Situada al vèrtex nord-occidental del Principat, és l'únic territori de llengua occitana que pertany a l'Estat espanyol. Això no ens hauria de sorprendre, ja que aquesta contrada es troba al nord de l'eix pirinenc, orientada cap a l'Atlàntic, l'oceà on va a parar el riu Garona, que és precisament la columna vertebral d'aquell petit país pirinenc, al costat de la qual s'arreglaren la major part de poblacions araneses.¹ La vinculació d'Aran a la Corona d'Aragó i concretament a Catalunya —i per tant, després, a l'Estat espanyol—, s'ha d'anar a buscar en l'època medieval i es pot considerar definitiva, malgrat algunes ocupacions franceses posteriors (vegeu Lladonosa 2001), d'ençà de 1313, any en què Jaume II va atorgar als aranesos *era Querimònia*, un conjunt de privilegis que garantien un tracte especial envers la Vall

1. A la Vall d'Aran només hi ha dues excepcions a l'orientació atlàntica general i l'adscripció geogràfica nord-pirinenca. D'una banda, l'*Espitau de Vielba*, al sud del túnel que també porta el nom de la capital de la comarca, on tradicionalment s'acollien els viatgers que travessaven les muntanyes. D'un altre, el llogarret de Montgarri, avui deshabitat, situat al nord del Pla de Beret, per on passen les aigües de la Noguera Pallaresa després de nàixer al costat mateix de la Garona i de prendre'n una direcció completament oposada. Sobre l'*Espitau*, vegeu per exemple el que en deien Soler i Santaló (1998 [1906]: 251), que en dona diversos detalls, o bé Grieria (1914: 17-18), que ja advertia que «[e]l fet de parlar-se gascó a l'Hospital de Viella no deu atribuir-se a les relacions d'aquest amb Viella, sinó a la circumstància [sic] d'ésser aranesa la família [sic] [...] que l'habita», de la mateixa manera que «la circumstància [sic] [...] d'ésser propietat dels aranesos els pasturatges de Montgarri fa que s'hi parli l'aranès i no el català».

d'Aran.² Aquest tracte especial ha fet que alguns hagin vist en aquest país occità fins i tot una mena de «república independent ab existencia propria [sic]» (Soler i Santaló 1998 [1906]: 81), que en tot cas va acabar l'any 1834 amb la supressió del Conselh Generau, justament uns decennis després que la Vall d'Aran abandonés el bisbat de Comenge i passés al bisbat català d'Urgell. Sorprenentment (o potser no tant), mentre Catalunya patia una duríssima repressió borbònica, «el Decret de Nova Planta, el 1716, deixa a l'Aran la seva autonomia territorial, amb un governador militar d'origen local» (Poujade 1998: 152). El Conselh Generau d'Aran, i una espècie d'autonomia dins de l'autonomia, no es recuperaran plenament fins al 1990, moment en què el Parlament de Catalunya va aprovar la primera llei de règim especial de la comarca, coneguda també com a *Llei d'Aran*.

2. Posició lingüística de l'aranès

Allò que anomenem *aranès* no és res més que un conjunt de varietats locals de la llengua occitana que hem d'adscriure al dialecte gascò (i més concretament al *gascó pirinenc oriental*; Bec 1968), que a grans trets ocupa el territori comprès entre els Pirineus, l'occeà Atlàntic i el riu Garona (si més no a partir de Tolosa, que ja no és dialectalment gascona).³ El gascò és un dels tres dialectes meridionals de l'occità (al costat del llenguadocià i del provençal), i presenta algunes característiques que poden apropar-lo a determinades modalitats del sud del Llenguadoc i també al català: la inflexió del diftong AI i el tractament de -CT- (*bèit* o *bèt*, català *fet*, occità general *fait* i, sobretot, *fact*-FACTU); la reducció dels grups -MB- i -ND- (*cama*, *grana*, i no pas *camba*, *granda*); el manteniment de QUA- i GUA- (*quate* i *guardar*, almenys en bona part del territori gascò en el segon cas; *quatre* ['katre] i *gardaren* la resta de l'occità);⁴ l'absència d'article partitiu (*avem pan*

2. Sobre la *Querimònia* i els esdeveniments històrics que l'envolten, fem remissió a dos treballs recents que en dibuixen un bon estat de la qüestió: Ferrer (2015) i Sanllehy (2015).

3. Si voleu un resum de les característiques dels principals dialectes occitans, vegeu Carrera (2010b: 46-67).

4. Existeix una notable excepció al comportament general gascò pel que fa al tractament de GUA- inicial (o de WA-, en definitiva), concentrat sobretot al

o *auem pan*, i no pas *avèm de pan*, ‘tenim pa’); o, per exemple, la manca de deslabialització i despalatalització d’algunes consonants finals (*bum*, *banb*, *alb* respectivament amb $[-m]$, $[-n]$ i $[-\lambda]$, i no pas amb $[-n]$, $[-n]$ i $[-l]$... ‘fum’, ‘bany’, ‘all’). A més d’aquestes característiques, però, el gascò en té d’altres que el converteixen en una de les formes més especials d’occità, fins al punt que les *Leis d’Amor* medievals del tolosà Guilhèm Molinièr s’hi van referir com un *lengatge estranb*, al mateix nivell que l’anglès, el francès, l’espanyol o el llombard. Avui, en què ningú no pot dubtar seriosament de l’occitanitat — també necessària — del gascò, les posicions secessionistes són cada cop més exòtiques.⁵ Si arribessin a triomfar només aconseguirien malmetre encara més la delicada salut d’aquest dialecte i de tota la llengua d’oc. En tot cas, el que sí que és cert és que el gascò disposa d’algunes particularitats lingüístiques que el fan una forma curiosa d’occità, qui sap si en alguns ocasions a causa del substrat lingüístic, ja que a l’antiga Gascunya potser s’hi havia parlat varietats lingüístiques emparentades amb la llengua basca actual que podrien haver deixat traces en el llatí oral de la zona. Alguns dels trets més característics del gascò són els següents: pas de F- a [h] (emmudit a bona part de la Vall d’Aran; FILIU > *hill*, occità general *fillb* ‘fill’); caiguda de -N- intervocàlica (LUNA > *lua*, occità general *luna* ‘lluna’); pròtesi de [a]- davant de R- (*arriu*, *arròca*; ‘riu’, ‘roca’); vocalització de -L’ (*sau* per *sal*; tret compartit, per exemple, amb el provençal); metàtesi de bategant molt més habitual que en altres dialectes occitans (*craba*, *dromir*; ‘cabra’, ‘dormir’); dissimilació en *au* d’alguns casos deòu (*dijaus*, *nau*, en comptes de *dijòus*, *nòu*; ‘dijous’, ‘nou [adjectiu, numeral]’); presència de solucions morfològiques específiques (la majoria d’ordinals en *-au*: *tresau* ‘tercer’;

departament dels Alts Pirineus (però no, per exemple, a la Varossa, que és comengesà) i en zones properes del Gers, on es poden trobar formes com *gaitar* o *gardar*. Vegeu l’ALG (VI: 2148). En posició final, l’element [w] de -GUA deu haver reculat d’una manera notable des del punt de vista territorial, ja que sembla que es manté sobretot en zones pertanyents al gascò pirinenc oriental, per tant perifèriques, entre les quals la Vall d’Aran, punts comengesos i coseranesos immediats. Vegeu un altre cop l’ALG (IV: 1233, *lenga*, *lenca*, *lengua*, *luenga*, *lenc[ua]*...; III: 927, *aiga*, *aigua* i el local *aga*).

5. Vegeu, per exemple, la defensa de l’occitanitat del gascò que feia Joan Coromines (1972: 106–107) a l’hora de comentar el famós monogràfic de Rohlfs (1977 [1935]).

pronomen neutre *ac*, per *o*, 'ho'; absència d'infinitiu en *-re*: *escriure* és *escriuer* o *escriver*; futurs en *-am* i *-atz* i no pas en *-em* i en *-etz*), i també sintàctiques (preposició *entà*, en general 'per a' i 'cap a'; aparició d'un element negatiu preverbal: *non/ne canti pas* per *canti pas*; ús de partícules oracionals dites *enunciatives* igualment anteriors al verb, fortament decadents tot i que no extingides en aranès: *que parli*, 'parlo').⁶

En aquest context, l'occità de la Vall d'Aran es compon d'un conjunt de varietats pirinenques, i per tant presenta algunes originalitats perifèriques, de tipus relativament variat. D'una banda, n'hi ha que poden anunciar les solucions de les llengües geogràficament ibèriques (com la reducció AU >ò en mots com *pòco lòsa*, occità general *pauc* 'poc', *lausà* 'llosa'; però *causa* 'cosa', *auca* 'oca'), d'altres que són igualment laterals i qui sap si extraordinàriament conservadores (com l'article compartit amb altres zones pirinenques de Gascunya, *eth, era*: *eth can, era hemna*, 'el gos', 'la dona'; occità general *lo can, la femna*), i algunes que poden ser una mica de tot al mateix temps, com l'ús del subjuntiu en subordinades temporals o modals compartit amb altres parlars pirinencs (*quan vengue, coma volgues*, 'quan vingui', 'com vulguis'; *quand vendrà, coma voldràs* en occità general) o la posició postverbal del pronom quan acompanya les formes no personals (*escanar-se* i no pas *s'escanar* 'ennuegar-se'). En aranès, les seqüències *-AS*, *-AT* i *-ANT* s'han tancat en *-es*, *-e* i *-en*, cosa que no és insòlita en el domini occità. Però aquí, a més, també com en altres zones immediates, s'ha desenvolupat un plural masculí en *-i* que fa que allò que en occità referencial és *totes* i *totas* (masculí i femení, respectivament; 'tots', 'totes'), en aranès sigui respectivament *toti* i *totes*. Al mateix temps, però, com que la Vall d'Aran es troba en una àrea prou oriental de Gascunya, no gaire lluny dels confins del llenguadocià, presenta en diversos casos solucions comunes amb bona part del domini lingüístic

6. Entre les nombroses contribucions a la qüestió del substrat en gascó — que ha donat peu a una bona colla d'especulacions —, vegeu especialment el resum que es troba en el treball de Baldinger (1958). Independentment del pes que calgui atribuir a la llengua o les llengües indígenes preromanes en la configuració del gascó (perquè el cas és que hi ha fenòmens que es repeteixen en altres latituds romàniques on es fa difícil de veure-hi en el passat llengües de tipus bascoide), no deixa de ser interessant de constatar que hi ha coincidències o semblances remarcables, sobretot en el nivell fonètic, amb el tractament de llatinismes que es fa en varietats basques. Sobre això, vegeu l'article de referència de Michelena (1987).

occità que no es repeteixen en gascó occidental (per exemple, en la morfologia verbal o en el lèxic).⁷

Malgrat que n'hi ha hagut molts que han volgut veure en l'aranès una varietat lingüística homogènia, fins i tot un *dialecte* o *subdialecte* compactes (com el mateix *Atlas Linguistique de la Gascogne*, que situa un important límit entre Aran i les poblacions administrativament franceses immediates; ALG, VI: 2525), la veritat és que l'occità aranès ha estat tradicionalment poc homogeni i que allò que avui el cohesiona és sobretot la interferència de l'espanyol i del català (per oposició a la del francès de bona part del domini), el seguiment cada cop més habitual dels patrons meridionals, especialment en les generacions més joves i els parlants menys isolats, i la difusió recent de solucions específiques deslligades de les generals o desitjables en occità. Històricament, la part baixa de la Vall d'Aran ha tingut unes relacions molt estretes amb el Comenge, la zona immediata de l'actual departament de l'Alta Garona, ala qual pot es pot accedir simplement seguint el curs del riu Garona. En canvi, la part alta de la comarca, més a l'oest, ha mantingut relacions molt més importants amb el Coserans, situat immediatament al nord, al departament francès de l'Arieja, i també amb la comarca catalana del Pallars. Això ha fet que, mentre la part baixa (especialment tot el *terçó* dels Quate Lòcs i, de manera molt més evident, les poblacions de Canejan i Bausen, arran de la frontera) manté una colla de solucions comunes amb bona part del gascó (o, si més no, amb els parlars del Comenge immediat i els subdialectes propers), a mesura que remuntem la Garona siguin cada cop més habituals els trets que s'acosten al coseranès i, de retruc, al llenguadocià.⁸

7. Una descripció més detallada de les característiques lingüístiques de l'aranès es pot trobar a Carrera (2010a: 65-67) i sobretot a Carrera (2007a: 26-35).

8. Aquestes semblances dels parlars de Naut Aran amb el coseranès (que en alguns casos poden continuar en llenguadocià i en català, i més concretament en català nord-occidental pirinenc) es manifesten en el nivell fonètic (caiguda de [a]- davant de R-: *riu* per *arriu*, fins i tot *res* per *arrés*, 'res' [tot i que en català pallarès hi pot haver *arrés*]; *aver* i no *auer*, comú a la part oriental de Gascunya; absència de nasal final en mots com *pan* i *vin*), en el morfològic (*degun* per *arrés*, 'ningú'; imperfets amb -v- intervocàlic: *preneva* per *prenia*, comuns amb el català més nord-occidental, sobretot amb el ribagorçà en l'aspecte vocàlic, i també amb alguns parlars coseranesos) o en el lexical (préstecs d'origen llenguadocià com *fulba*, per exemple, en comptes de *huelba*). Sobre les diferències dialectals entre la part baixa i la part alta de la Vall d'Aran, vegeu sobretot Carrera (2007b; 2015a).

3. Situació legal de l'occità. Escola i mitjans de comunicació

L'any 1979 l'Estatut d'Autonomia de Catalunya assenyalava que la «parla aranesa» seria «objecte d'especial respecte i protecció». Quatre anys després, la primera Llei de Normalització Lingüística ja utilitzava el terme *aranès* per anomenar «la llengua pròpia de la Vall d'Aran». Però l'oficialitat real de l'aranès, a més a més en tant que *llengua occitana*, arriba l'any 1990 amb la Llei 16/1990 del Parlament de Catalunya, que certifica: «L'aranès, varietat de la llengua occitana i pròpia d'Aran, és oficial a la Vall d'Aran».⁹ Després de la darrera reforma estatutària de 2006, l'occità ha esdevingut llengua oficial no només a la Vall d'Aran, sinó —almenys nominalment— a la resta del Principat: «La llengua occitana, denominada *aranès* a l'Aran, és la llengua pròpia d'aquest territori i és oficial a Catalunya, d'acord amb el que estableixen aquest Estatut i les lleis de normalització lingüística». L'any 2010 el Parlament de Catalunya va aprovar per una àmplia majoria la Llei de l'occità, aranès a l'Aran, que preveu iniciatives de promoció de la llengua en diversos àmbits. És ben fàcil de constatar que en quaranta anys el reconeixement de l'aranès ha anat pujant esglaons: s'ha passat de la *parla* a la *llengua*; del *respecte i protecció* a l'oficialitat; del terme *aranès* a la denominació *occità* com a subjecte sintàctic; de l'àmbit territorial de la Vall d'Aran al del conjunt del Principat. Al nostre entendre, aquesta oficialitat més enllà del propi domini lingüístic —que ha conduït a interpretacions esbiaixades, abusives i fins i tot delirants— hauria de servir sobretot i d'entrada per garantir uns

No tot es pot reduir a les afinitats amb el Comenge i el Coserans, i amb el gascó comengès i el gascó coseranès (amb coses que ja anuncien el llenguadocià), però sí que aquests dos pols són factors importants a l'hora de catalogar i explicar les varietats locals araneses. En alguns casos, per exemple, els llenguadocianismes o les formes majoritàries en el conjunt de l'occità (fins i tot si, en algun cas, cal parlar de francesismes antics) ocupen una part més o menys important de Baish Aran i de tant en tant fins arriben al centre de la comarca, de manera que a mesura que es puja per la Garona és més fàcil trobar formes originals o marginals en gascó i en general en occità (així, hi ha *jaune* en una part del baixaranès, *sarralba* en els darrers pobles, *cavala* ben bé fins al mig d'Aran; però més amunt trobem *auriò* o *gròc*, *pan* o *clauadura*, oègua; respectivament 'groc', 'pany' i 'ègua').

9. Sobre la situació legal de l'aranès, i especialment sobre el seu procés de reconeixement durant els anys vuitanta, podeu veure Viaut (1985; 1986; 1987), Lamuela (1987: 135-157) o, sobretot, Simó (1999).

drets lingüístics als occitanoparlants arreu de la Catalunya administrativa.¹⁰

A l'escola aranesa l'occità ha fet progressos innegables. De les classes militants fora del currículum dels anys setanta, es va passar a la presència de tres línies d'escolarització en la segona meitat dels vuitanta per al cicle inicial de primària, i a la presència prioritària i predominant de l'aranès fins als vuit anys durant els anys noranta en una única línia d'escolarització, a la qual segueix un sistema multilingüe més o menys paritari (amb occità, català i espanyol, als quals s'afegeix el francès i, més endavant, l'anglès) fins a secundària, etapa en què la presència de l'occità queda limitada a unes poques hores setmanals i que no fa altra cosa que anunciar la impossibilitat de cursar estudis superiors en occità, ja que la Vall d'Aran no disposa de cap centre universitari. Assenyalem, en tot cas, que a la Universitat de Lleida existeix des de fa poc un grau de filologia catalana i occitana (abans *Estudis catalans i occitans*, avui *Filologia catalana i estudis occitans*) en què la llengua occitana és un dels objectes d'estudi i hi té un paper destacat, també en tant que varietat vehicular de matèries específiques. Una cosa única a tot l'Estat, tot i que cal admetre que molt i molt rarament es veuen estudiants aranesos interessats en la filologia occitana, i que per tant són estudiants d'origen català els que s'especialitzen en aquesta branca formativa.

10. Sobre la qüestió de l'oficialitat de l'occità a Catalunya, les seues possibles conseqüències en atribucions simbòliques o emblemàtiques en el conjunt del Principat i els graus de reconeixement —inferiors o superiors als actuals— d'aquesta llengua en un futur estat català, vegeu algunes de les consideracions que fem a Carrera (2015b). Malauradament, el debat sobre l'oficialitat de l'occità sembla que s'orienti sovint cap a aquelles atribucions simbòliques en les altres quaranta-una comarques més que no pas als mecanismes que cal implementar per garantir-ne l'ús a la mateixa Vall d'Aran, cosa que hauria de ser absolutament prioritària i que sovint queda amagada per aquells debats, si no bizantins en tot cas molt secundaris. Assenyalem, d'altra banda, que la nova Llei de règim especial de la Vall d'Aran de 2015 referma l'oficialitat de l'occità al territori aranès: aquesta llengua serà, a la Vall d'Aran, d'ús normal i preferent per part de les administracions públiques i igualment d'ús normal en els mitjans de comunicació públics en tots els formats, especialment dels dependents de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals, en les entitats locals i en els seus ens associatius. També es refereix al fet que l'occità ha de ser la llengua normalment emprada com a llengua vehicular i d'aprenentatge als centres educatius aranesos.

Pel que fa als mitjans de comunicació, tot i una relativament bona arrencada durant els vuitanta, avui la presència de l'aranès hi és encara testimonial. Un programa diari d'un hora de ràdio en aranès a través de les emissores de la Generalitat de Catalunya (*Meddia aranès*, que va iniciar-se a Ràdio Aran l'any 1988) ha estat tradicionalment — amb la seua possible repetició al vespre — el principal espai de radiodifusió en occità de la Vall d'Aran fins que recentment s'ha incorporat un informatiu de Catalunya Informació de bon matí (avui anomenat *Eth matin d'Aran*) que ha oscil·lat entre la mitja hora i l'hora de durada. En la premsa escrita, la presència de l'aranès és també reduïda. En algunes revistes difoses actualment a la comarca l'occità hi té una presència purament episòdica, antropològica o pròpia d'espai institucional, mentre que en les darreres dècades s'han anat succeint diverses publicacions que han anat desapareixent (*Toti* o *Arenosi*, iniciatives oficials) i que a vegades tenien — o tenen — una difusió limitada a l'àmbit cultural local (com *Tèrra aranesa*, que encara publica la Fundacion deth Musèu Etnologic dera Val d'Aran, amb algunes irregularitats importants en l'aparició i en la qualitat d'allò que hi apareix), a més d'algun suplement breu d'algun diari català (com *Aué*, del diari *Avui*, ja desaparegut) i alguna revista d'una gran qualitat gràfica (com la premiada *Aran ath Dia*, a tot color, editada des de Lleida pel grup Segre i difosa amb alguns periòdics fora de la Vall d'Aran, revista que també ha deixat de publicar-se). L'única temptativa de crear un diari en aranès va ser *Eth Diari*, un full informatiu en blanc i negre íntegrament escrit en un occità d'una qualitat remarcable (cosa poc habitual), que va viure entre 1998 i 1999. En l'àmbit televisiu, deixant de banda les desconnexions del divendres del breu *Telenotícies comarques* de TV3 per a la Vall d'Aran, el canal informatiu 3/24 emet també en occità, i ara per a tot el Principat de Catalunya, una roda informativa cada tarda, de dilluns a divendres, i Barcelona Televisió un informatiu setmanal d'uns pocs minuts (*AranèsÒc*, abans *Infòc*) on es combinen l'occità de la Vall d'Aran i l'occità general. Prèviament, el precedent més important d'aquestes emissions va ser el programa *Era Lucana*, un espai mensual de mitja hora que es va començar a emetre durant la segona meitat dels vuitanta per TVE i que va durar gairebé dos anys.¹¹

11. Sobre els inicis de la televisió en aranès, vegeu Cheval i Viaut (1996: 261-261) o l'aproximació subjectiva de Bretèque (1996: 290-294).

A la xarxa, d'altra banda, existeix des de fa més de cinc anys el diari digital *Jornalet*, que utilitza una varietat occitana general, però on apareixen prou sovint textos en aranès tant en la secció d'opinió com en les notícies referides a la Vall d'Aran. Precisament per internet també és possible d'accedir a alguns enregistraments en aranès mitjançant *Aran TV*, televisió per internet del Conselh Generau, amb programes i reportatges diaris en l'occità local —generalment d'uns pocs minuts— emesos per televisió digital terrestre a la Vall d'Aran a través de Lleida Televisió. Parlem doncs d'una presència escassa, a vegades gairebé testimonial. Malgrat que la Llei de l'occità s'hi refereixi com una necessitat, a la Vall d'Aran no es difon cap de les emissions en occità fetes a l'altre costat de la frontera —igualment limitades—, de manera que només és possible d'accedir-hi mitjançant la recepció de la televisió francesa (és el cas dels reduïts espais setmanals de France 3) o directament per internet. El doblatge en occità d'alguns continguts infantils de la televisió catalana o la retransmissió en aranès d'alguns esdeveniments esportius han tingut un caràcter gairebé anecdòtic. Els mitjans estatals, òbviament, no han tingut cap interès per la llengua pròpia de la Vall d'Aran més enllà d'aquell llunyà referent televisiu dels anys vuitanta.

4. Vitalitat de la llengua

Una percepció habitual sobre l'ús de l'aranès en les darreres dècades consisteix en el fet que, després de la fixació gràfica de 1982 (que tocarem en la secció següent), de la introducció de l'occità a l'escola (un fet molt determinant) i de l'oficialització de la llengua, n'ha millorat notablement el coneixement en l'àmbit de la lectura i l'escriptura. I les dades ho confirmen. Efectivament, si el 1984 (segons el que s'apunta en el treball fundacional de Climent 1986) hi havia gairebé un 9% de la població aranesa que sabia escriure l'occità i un 15,65% més que, sent-ne parlant, el sabia llegir, les xifres han augmentat considerablement en l'*Enquesta d'usos lingüístics de la població* de 2008 i en la de 2013 (Generalitat de Catalunya 2009 i 2015). En tots dos casos aquestes habilitats se situen al voltant del 60% en la lectura i del 35% en l'escriptura.

Per contra, sovint també hi ha la impressió que l'ús social de la llengua ha davallat sensiblement. L'any 1984 un 58,5% de la població declarava que parlava *sempre* en occità (tot i que l'adverbi segurament era exagerat),¹² cosa que —segons les dimensions de la mostra i la demografia de l'època— suposaria que el nombre d'occitanoparlants majors de cinc anys potser es podia situar llavors al voltant de les 3.100 persones. Però si anem a les dades de 2013, les més recents, ens adonarem que l'ús de l'occità com a llengua *habitual* —per molt controvertida que sigui aquesta etiqueta—¹³ no només és quantitativa inferior al de l'època de Climent, sinó que ofereix directament la xifra més magra de totes les recerques que aporten informacions sobre aquesta qüestió. Malgrat que les dades han de ser comparades amb una prudència extrema a causa de les importants diferències metodològiques entre les diferents enquestes de què disposem (fins i tot per les possibles divergències en el mateix concepte de *llengua habitual* que s'hi fan), segons una enquesta duta a terme l'any 2001 per investigadors de la Universitat de Lleida, els que feien un ús habitual de l'occità eren quantificats en un 28,5% de la població (Suïls 2001: 100), cosa que ens conduiria —en nombres absoluts i en aquell moment— a aproximadament 2.200 persones. L'*Enquesta d'usos lingüístics* de 2008, que té com a univers la població de 15 anys o més, assenyalava un 23,4% (en nombres absoluts sobre la mostra serien aproximadament dues mil persones). L'*Enquesta* de 2013, també realitzada amb individus amb 15 anys o més, indica un 17,6%, és a dir un miler i mig de persones. Per contra, el castellà era la llengua habitual del 38% dels aranesos l'any 2008, i el 2013 s'enfilava fins al 55%.

És evident que tot això s'ha de contextualitzar. L'any 1984 els nascuts a la comarca representaven el 61,2% de la població oficialment aranesa. El 2008, per contra, aquesta xifra s'havia reduït al 34,76%. En pocs anys, la Vall d'Aran ha rebut una gran quantitat de persones vingudes de l'exterior (cosa que fa, per exemple, que el percentatge d'habitants nascuts fora del Principat sigui gairebé un 75% supe-

12. Parlen ja *habitualment* aranès a casa, amb el veïnat o al mercat entre un 59% i un 60% (Climent 1986: 47). També s'usa l'adverbi *habitualment* a l'hora de referir-se als llocs d'origen (Climent 1986: 53), la qual cosa indica que aquell *sempre* pot identificar-se amb un *habitualment*, o almenys aproximar-s'hi.

13. Vegeu el que comenten Fabà (2011: 76-77) o Vila (2009: 51).

rior a la mitjana de les altres comarques, i quasi un 30% superior a la xifra mitjana d'immigració arribada a Catalunya entre 1978 i 1998; Martínez i Torrijos 2011: 92), i això ha tingut un impacte en els usos lingüístics de la població. Tanmateix, ja hem advertit (vegeu Carrera 2013) que recórrer sistemàticament al fet migratori per explicar l'actual hegemonia social del castellà resulta una excusa perfecta per evitar d'assumir les responsabilitats derivades de la ineficàcia de les iniciatives polítiques, escolars i cíviques destinades a promocionar l'aranès i a fer-lo accessible i útil al conjunt de la població.¹⁴ La comunitat d'occitanoparlants aranesos no només ha reulat en percentatge a causa de l'adjunció de nova població arribada a través de successives onades migratòries, sinó que a més a més ha patit una visible reculada en xifres totals. L'augment de les competències en aranès en nombres absoluts, per tant, no ha anat acompanyada d'un augment de l'ús quotidià de la llengua. Més aviat al contrari.

Les dades corresponents a la llengua inicial i d'identificació dels aranesos de 2013 fan l'efecte de millorar lleugerament les xifres de la llengua *habitual*: un 20,8% (1.800 persones) tenen l'occità com a llengua inicial, i un 21,7% l'assenyalen com a llengua d'identificació, grups

14. Si prenem textos legislatius recents, ens adonarem de la gran quantitat de feina que queda per fer en molts àmbits, sempre que l'objectiu sigui dur a terme una veritable política lingüística de promoció de la llengua. La Llei de l'occità, aranès a l'Aran preveu, per exemple, la necessitat de produir programes radiofònics i televisius en aranès per a la Vall d'Aran (article 19.1), la recepció d'emissions en occità d'altres zones del domini lingüístic (19.6), el foment de la premsa i de produccions periòdiques en occità i la seua difusió a la Vall d'Aran (article 20), la competència del Conselh Generau en la retolació de les carreteres que passen per la comarca (11.5), el foment de la visibilitat de la llengua en la retolació d'establiments (11.6) o la possibilitat d'establir convenis o atorgar ajuts i desgravacions per fomentar la llengua (26.5). Però és que ja anteriorment la Llei de Política Lingüística preveia, per exemple, quotes musicals en aranès a la ràdio i a la televisió (article 26.5), o una presència significativa necessària de l'occità en les emissores que s'adreïn al públic aranès (article 26; la Llei de l'occità ho reprèn en l'article 19 i fa referència a les llicències). Des de la societat civil s'impulsen iniciatives útils, però incapaces de canviar la tendència totes soles si no van acompanyades d'accions més eficaces. La cursa *Aran per sa lengua*, la versió aranesa de la Korrika basca o del Correllengua català, aplega cada any més d'un miler de persones. Igualment, proliferen representacions teatrals en aranès tant en l'àmbit escolar com en el context d'alguna associació cultural. Però tot això, que ningú no dubta que és necessari i fins i tot imprescindible, és massa feble per canviar res.

als quals caldria sumar possibles petits percentatges de persones que tindrien al mateix temps com a punt de partida o d'identificació l'aranès i altres varietats lingüístiques. Però bé: tot això queda molt i molt lluny de l'espanyol, que s'enfila al 44,1% com a llengua inicial i al 45,4% com a llengua d'identificació (i fins i tot al 55,1% com a llengua habitual, com ja hem assenyalat). Afegim-hi, per altra banda, que malgrat que l'occità no hagi estat víctima d'un trencament en la transmissió generacional com el que s'ha produït a l'Occitània administrativament francesa (algunes dades suggereixen fins i tot un lleuger ús superior de l'aranès amb els fills que amb els pares entre la població que té descendència), només aconsegueix destronar la llengua estatal com a varietat inicial, habitual i d'identificació en la generació de més de 65 anys (entre el 45,3% i el 46,7%), ja que l'espanyol és clarament hegemònic en totes les altres franges d'edat. En el moment que aparegui el volum d'anàlisi de les dades de l'*Enquesta* de 2013, es podran descobrir noves informacions i matisos sobre l'ús social de l'aranès que van més enllà de les consideracions que hem fet fins aquí (per ara ens hem acontentat d'assenyalar coses que ja són públiques). Res del que hi ha de figurar, però, sembla que contradigui el que hem dit fins ara. L'hegemonia social de l'espanyol a la Vall d'Aranés incontestable, igual que la delicada posició que hi té l'aranès, que per altra banda s'associa sovint a un origen familiar local o un naixement a la mateixa comarca (dos factors que, al cap i a la fi, semblen difícils de des- triar). En aquell volum d'anàlisi també s'hi podrà constatar que els que s'identifiquen amb l'occità reconeixen simultàniament que usen la llengua en menys d'una tercera part de les situacions quotidianes. Encara més símptomes d'una fragilitat molt inquietant.

Tornem-hi, doncs: davant del retrocés de l'occità a la Vall d'Aran, és fàcil atribuir als canvis demogràfics tots els mals de l'aranès. Però no és menys cert que les polítiques lingüístiques que s'haurien d'haver dut a terme per compensar aquestes transformacions en la composició social del país (aproximadament un 25% de la població dels darrers trenta anys és *nova*, i abans ja ho era més d'una tercera part) han estat insuficients, inefectives i sovint fins i tot absents, amb accions de teòrica promoció de la llengua que realment no tenien cap mena d'impacte sobre els usos lingüístics de la població, però sí la gran coartada del canvi demogràfic. Avui, a la Vall d'Aran el castellà

és la llengua socialment dominant, la llengua visible i neutra, i l'aranès només ha pogut obtenir una presència remarcable en l'àmbit de l'administració local (on s'enfila tot sol al 21,4% dels usos segons l'*Enquesta* de 2013, percentatge al qual caldria afegir un 17% de situacions en què apareix en combinació amb altres llengües) i una certa hegemonia en un període de l'ensenyament primari, en una part de la retolació pública oficial (no pas sense els habituals i preocupants problemes de qualitat lingüística)¹⁵ i en un sector prou important de la part del teixit associatiu format per autòctons. Amb l'excusa del determinisme demogràfic segurament no s'ha fet prou per evitar aquesta situació. En tot cas, els mecanismes aplicats no han estat suficients per resistir l'embat del canvi poblacional ni tampoc el dels importants canvis socials de les darreres dècades (un dels quals, no pas poc rellevant, ha estat la *meridionalització* referencial i quotidiana d'un país que històricament, deixant de banda el vincle polític amb el sud, sempre havia estat humanament orientat cap al nord, on d'altra banda la llengua occitana ha estat ferida d'una manera molt més greu, i generalment invisibilitzada). El diagnòstic sembla clar: és imperatiu de dreçar un projecte cultural i col·lectiu coherent que tingui l'occità com a vehicle principal i que permeti l'adscripció i l'adhesió a la comunitat tant d'aquells que *ja hi eren* com dels que hi han arribat en els darrers temps, sense distincions d'origen. En definitiva: fer de l'occità una llengua necessària per viure a la Vall d'Aran. Altrament, hi quedarà abocat a una residualització que sembla cada cop més immediata i inevitable, i que fins i tot sense estadístiques és fàcil de constatar.

5. Codificació i estandardització

L'any 1982, després que s'haguessin aplicat a l'aranès diversos sistemes d'escriptura (la major part dels quals d'una difusió molt limitada, per no dir en alguns casos grafies d'autor; vegeu Carrera 2010a), es van aprovar les *Nòrmes ortogràfiques [sic] der aranés. Tèxt provisional*

15. Els rètols institucionals en occità no només són el principal aparador d'alguns problemes greus de qualitat associats al model d'aranès difós en les darreres dècades, sinó que a més fan visible la gran dificultat per representar correctament els noms de lloc del país, una qüestió que no ha estat abordada amb tota la seriositat que caldria (vegeu Carrera 2006; en occità a Carrera 2008: 137-143).

[sic] (Comission 1982). Aquest document va ser el producte d'una *Comission entar estudi dera normatiua [sic] lingüística [sic] aranesa*, en què van participar filòlegs catalans i occitans, i també alguns erudits locals. Publicades i oficialitzades per la Generalitat, les *Nòrmes* van servir perquè l'aranès adoptés la grafia general de la llengua occitana (que té com a pilar fonamental la coneguda *Gramatica occitana* de Loís Alibèrt de 1935), amb algunes petites concessions a la fonètica local justificades per la prudència o l'acceptació social de les propostes.¹⁶ Després de les primeres *Nòrmes* es va començar a produir material bàsicament escolar en què ja es va fer una determinada selecció de la morfologia i del lèxic,¹⁷ però es va haver d'esperar un quart de segle perquè aparegués una primera gramàtica de l'aranès amb voluntat descriptiva i prescriptiva, que utilitzés les convencions alibertines, que tingués com a objectiu de fer una selecció i jerarquització ordenada de la morfologia i d'establir la sintaxi general de la varietat lingüística, amb una voluntat reintegracionista envers la resta d'occità que establís ponts amb les altres varietats de la llengua occitana, especialment amb els estàndards gascò i general (Carrera 2007a). En l'àmbit del lèxic, malgrat algunes produccions puntuals¹⁸ i alguna

16. L'any 1999 una *Comission de còdi lingüistic* va actualitzar en alguns punts les *Nòrmes* (que llavors ja van convertir-se en *Normes ortografiques*; Comission 1999; i això que és *nòrma*, i no *norma*, la forma proposada per a l'occità general), tot i que sense modificar aquells casos en què l'aranès se separa lleugerament dels hàbits més generals més enllà de la frontera. Sobre tot plegat, vegeu un altre cop Carrera (2010a), on en parlem en detall. Les concessions a què fem referència consisteixen a escriure *-es*, *-e* i *-en* els resultats de les seqüències àtones finals *-AS*, *-AT* i *-ANT* (que el conjunt de la llengua escriu *-as*, *-a*, *-an*: *cantes*, *cante*, *canten* i no *cantas*, *canta*, *cantan*), a permetre l'ús de *-u-* intervocàlic en lloc de *-v-* (*auer* per *aver*, 'haver') i a acceptar gràficament la reducció de *-ou* i *-uu* a *-ò* i *-u* (*esquiro* per *esquiroù*, 'esquiro'; *cu* per *cuu*, 'cul'), entre altres coses.

17. Vegeu, per exemple, Comission (1984). O, entre els que han tingut més difusió, Vergés (1991), un *dicionari* —més aviat un lèxic, glossari o vocabulari generós— que potser va fer servei en el seu moment, però que tal volta no és allò que seria desitjable ni tan sols en l'àmbit escolar, tant per les formes recollides (amb una certa predilecció per l'exotisme) com per la informació lingüística (amb errors importants) i la tècnica lexicogràfica (vegeu, per exemple, la ressenya que en va fer Lafita 1999 o bé algunes de les coses que comentem a Carrera 2008: 145-165).

18. Per exemple, el diccionari anglès-aranès aranès-anglès de Furness (2006), un treball fet amb bona voluntat, però que conté equivalències que dibuixen un somriure a l'usuari (per una confusió amb *mitjon*, la forma *mijò*, que significa 'ro-

temptativa inicial de fixació del vocabulari bàsic i més freqüent (Carrera 2010b), encara queda molta feina a fer.

Com adverteix Sumien (2006: 176) sobre l'aranès, «il a surtout besoin d'une élaboration convergente avec le gascon référentiel et d'un évitement plus rigoureux des interférences espagnoles et catalanes». En efecte, la producció en aranès dels darrers anys, a causa d'un cert desori normatiu (provocat per l'aplicació de mètodes intuïtius personals, per l'absència de treballs normatius de referència en l'àmbit gramatical i lexical, i per la inexistència efectiva d'una autoritat científica i normativa amb ascendent sobre la mateixa comunitat),¹⁹ ha provocat l'aparició — en alguns casos, la *supervivència* — de nombroses formes, estructures i solucions que s'allunyen clarament d'allò que potser seria recomanable, i que en alguns casos aixequen importants barreres amb la resta de la llengua occitana, si cal amb les varietats gascones més immediates. D'aquesta manera, en la producció recent en aranès hi campen tries lingüístiques antidiasistemàtiques (abús de *molt* en lloc de *fôrça*, *plan*, *ben*; fonetisme excessiu en casos com **pòga*

vell de l'ou', aquí és 'sock', és a dir 'mitjó'). Altres produccions (com Balaguer i Pojada 2005; o com Bel *et al.* 2007) només han inclòs un cert nombre de formes araneses com a complement a les occitanes generals (en el primer cas, amb una dependència extraordinària de Vergés 1991, del qual es reproduïxen els errors i fins se n'amplia el catàleg d'incorreccions araneses; vegeu Carrera 2008: 145-165).

19. L'Institut d'Estudis Aranesi (IEA), organisme inicialment vinculat al Conselh Generau d'Aran, ha esdevingut recentment una *acadèmia* segons un decret del govern català de 2014, cosa que torna a aparèixer en la Llei de règim especial de la Vall d'Aran de 2015 i que ja era prevista en la Llei de l'occitàde 2010. Tanmateix, el fet que es pugui posar en dubte o almenys debatre la composició *acadèmica* d'aquest organisme (exigida per les disposicions esmentades), la qualitat científica d'algunes de les seues publicacions, les metodologies de treball aplicades i altres qüestions més banals que envolten aquesta institució (contestada o ignorada des d'una part important de la mateixa societat aranesa o fins des de sectors rellevants de l'occitanisme de l'altre costat de la frontera) que cal inscriure en el complex teixit social de la Vall d'Aran, farà difícil, des del nostre punt de vista, que aquest organisme pugui erigir-se com el referent necessari per a la fixació de les varietats araneses (en cas que, com s'ha suggerit algun cop, aquestes modalitats hagin de disposar d'un organisme específic; però això ja és tot un altre tema) i demanarà, arribat el cas, si hi ha la voluntat política necessària, de prendre decisions fermes que permetin sortir de l'atzucac en què ens trobem en matèria de codificació lingüística.

pòc per pòc a pòc, o en *redon* per *arredon*, ‘rodó’),²⁰ productes evidents de la interferència de l'espanyol i del català que no han estat convenientment depurats (usos impropis dels diferents graus dels demostratius; *cap* o d'altres adjectius o pronoms indefinits que introdueixen elements sense *de*: **quauqu'un especiau* per *quauqu'un d'especiau*, ‘algú especial’; preposició forània **des de*), construccions directament calcades dels usos ibèrics (*madeish* en comptes del possessiu, *pròpri* per *madeish*; estructures relatives amb antecedent explícit amb preposició, article i *que*: **er òme detb que parlàuem*, per *er òme que parlàuem* o *er òme que'n parlàuem*; concordança en construccions ergatives inòides en aranès: **i auien òmes*; ús general de l'auxiliar *auer*;²¹ utilització de *çò* en tant que equivalent exacte del meridional *lo*: **çò de mès lèu possible*, per *tanlèu possible* o *tanlèu que pogues*; manteniment de preposicions davant de *que*: *de que*, *a que*, *donques* causal...) o fomentades pels models meridionals (proliferació d'estructures relatives amb

20. En aranès se sent [re'ðun] i, més minoritàriament, [ar'ðun]. En tot cas, la caiguda de l'antiga pròtesi [a]- no justifica nombroses representacions amb *r*- inicial com *redon* (perenne en el **Lac Redon* dels espais televisius meteorològics, que és realment *Estanb Arredon*), i menys si tenim en compte que podem trobar manteniments esporàdics de la pròtesi arreu de la Vall d'Araní que, per altra banda, hi ha formes més sedimentades com *arriu* que tenen gràficament *a*- malgrat que són pronunciades per gairebé tothom sense [a]- (n'hi ha d'altres com *arrés* o *arren* que, d'altra banda, es poden sentir amb [r]- a la part superior de la comarca i que ningú tampoc no gosaria mai de grafiar amb *r*-). Cal aplicar un criteri coherent en tots aquests casos. A propòsit de *arredon*, assenyalem encara que en gascó general, llevat d'una zona entre les Lanès i alguns punts biarnesos que tenen [r]-, hi ha [ar'ðun] o [re'ðun] en les zones on no s'ha imposat *rond* (que pot passar a *arround*, per cert), concretament en una àmplia àrea pirinenca que va des dels confins amb el País Basc fins a Luishon (ja que al Coserans és normal de tenir [r]- per [ar]-; vegeu l'ALG, III: 1087). Sembla més que evident que la representació englobant —que eviti una innecessària multiplicat de formes concurrents: *redon*, *ardon*, *arredon*— ha de ser *arredon* no només en aranès, sinó en el conjunt del gascó. La qüestió de la pròtesi davant de R- tant a la Vall d'Aran com al Comenge immediat va ser analitzada en detall a Carrera (2014).

21. En aranès oral, *auer* ha esdevingut l'auxiliar majoritari (mentre que la resta de l'occità manté generalment la distinció entre aquest verb i èster). Tanmateix, és evident —per genuïtat i per diasistematicitat— que seria com a mínim molt recomanable de restituir èster com a auxiliar en el tipus de verbs que li pertocquen. De fet, avui èster resisteix com a auxiliar en punts perifèrics i parlants conservadors en determinats intransitius (*son anadi*, ‘han anat’), en els pronominals (*se son lauadi*) i fins i tot sovint en la primera persona del singular (*sò anat*), algun cop fins amb transitius (**sò vist aquerò*).

quau, generalment rares o arcaïques en occità, a més d'inusuals en aranès oral). En l'àmbit del lèxic, l'aranès disposa d'alguns meridionalismes arrelats que encara inunden els textos recents: **creu*, **veu*, **capelbà*, **pare*, **mare*, **germà*, **bisbe* (*crotz*, *votz*, *caperan*, *pair*, *mair*, *frair*, *avesque*);²² **vasso*, **límpio*, **limpiar*, **lhòco* — aquest segurament pres del benasquès —, **tarde*, òla (*veire*, *net*, *netejar*, *hòl*, *ser* o *v(r)èspe*, *adiu/bon dia*) o, en els verbs, **quedar* (que pot tenir múltiples equivalents: *demorar*, *trobar-se*, *restar*, *convier...*), *(a)*garrar* (*préner*, *gabar...*), **plantejar* (*demanar-se*, *méter sus era taula...*), **enganbar* (*enganar*), **queisbar-se* (*planber-se*) o **preguntar* (*demanar*). També hi ha francesismes fàcilment substituïbles, alguns dels quals simptomàticament vinculats al món de l'ensenyament: **creion* (quan no hi ha **lapiso* fins **làpitz*; *gredon*), **caièr* (quan no hi ha **libreta*; *quadèrn*), **estilò* (quan no hi ha **bòli* o **bolígraf*; *estilo*). En alguns casos, a més, les formes que dominen en aranès posen en evidència la satel·lització al voltant de les altres llengües oficials, i en concret la deficiència creativa en l'àmbit dels neologismes: **miei ambient* (*environament*, *ambient naturau*),²³ **teclat* (*clavièr* en occità general), **enlaç* (en la informàtica, *ligam*)... a més de *abitacion* (en el significat de *cramba*) o *carta* (per *letra*). Determinades qüestions de sintaxi (amb prou feines n'hem assenyalat algunes més amunt), per altra banda, mereixerien un monogràfic.

Al costat de tot això, el problema de la distanciació màxima (encara que sembli contradictòria amb l'admissió acrítica de barbarismes que acabem de veure), i en definitiva de les hipercorreccions, resulta potser encara més greu que el que hem evocat fins ara, ja que la voluntat d'autonomització de la llengua davant de l'espanyol o del català, la recerca de solucions originals, acaba promovent solucions diferents de les tradicionals i, en alguns casos, fins i tot del conjunt de la llengua occitana. Alguns exemples recurrents, tant d'una cosa com de l'altra: seqüències cultes *-iua* (per *-iva*: **auditiua* o **expressiua* pels

22. Els catalanismes tenen una presència important en el món religiós, probablement a causa de la vinculació de la Vall d'Aran al bisbat d'Urgell en els darrers dos-cents anys.

23. Sumien (2006: 37) admet que en un occità ben codificat, al costat de *environament* o *ambient natural* (que en el fons enllacen amb el francès i l'italià), es podria arribar admetre *mèdi ambient*. De fet, **miei ambient* és la transposició de **mig ambient*.

correctes *auditiva* o *expressiva*), feminitzacions de *-au* (*normala, principala*; que existeixen en altres varietats occitanes, però no en aranès ni en d'altres dialectes gascons, que tenen *normau* i *principau* en els dos gèneres); *cadun* (propi d'altres modalitats occitanes, però no de l'aranès i algunes varietats pirinenques, que tenen *cada un*; ben mirat, el cas menys greu de tots); derivats de *posar* amb *-au-* (*supausar, dispausar*, com en altres varietats occitanes, però no en aranès, que diu *posar, pòsa-te...* segons el que hem dit més amunt sobre el diftong AU); promoció de formes estranyes, rares, semànticament inadequades, directament inventades o preses sense criteri de diccionaris d'altres bandes, si cal amb canvis semàntics (*prepausa* per *proposicion*; **pròplèu* per *que ven* o, a tot estirar, en alguns casos, *vesin opropèr*; l'artefacte **prebotjar* en comptes de *promòir*; **abantes* per *abans*; *enter* per *entre*; *adara* per *ara*; (*ei*)*sbordar* per *molestar*; **sbautar* per *agradar* o *plàser*; *ièrla* 'prat vora el riu' per *isla* o *illa*; abús de *premanir* en comptes de *preparar*, i de *a compdar de* per *a partir de*, també en casos que no toca; utilització igualment excessiva de *brac*, local, per *curt* o *cuert*; de *trapar* per *trobar*; ús de l'adjectiu *trimesader* pel substantiu *trimèstre*; *a despiech*, darrerament de moda, formalment irregular, per *a despiet*); o entronització d'alguns francesismes (**dejà*, que ja era condemnat per Alibèrt, en comptes de *ja*; **apuprètz* per *mès* o *mens* o *quasi*; **persutar* per *insistir* o *perseguir*) o d'altres formes al més allunyades possible del català o l'espanyol, però també d'allò més comú en occità (sempre *du-sau* per *segon*, sempre *termièra* per *frontèra*, i per contra oblit de formes tradicionals sinònimes com *era tèrme*). Igualment, en alguns treballs s'han difós i fins fet constar com a prioritàries solucions que no són morfològicament regulars i que tenen una presència territorial restringida a la mateixa Vall d'Aran (com els imperfets amb prepalatal del tipus *trège, quège, viege*, en comptes de *tenguie, queiguie, venguie*, més propers als generals *teniá, casiá, veniá*; o com les arrels analògiques en formes com *auéc, auessa*, per *aguec, aguessa*),²⁴ i sovint s'han

24. Vegeu, per exemple, Barès *et al.* (2003: 282, 256, 292, 118). Sobre l'extensió i la gènesi de les formes amb prepalatal, i en definitiva la dificultat per explicar-ne la formació, vegeu Carrera (2008: 81-90). A propòsit de la morfologia verbal, en uns dels rètols fotografiats en l'article de Sans (2013: 24) com a exemple de presència pública de l'aranès, hi ha *Non humegatz* o *Non passegatz*, amb unes formes que per extensió territorial i per regularitat morfològica segurament no haurien

deixat de banda, o fins estigmatitzat, elements que a la Vall d'Aran potser no són centrals des d'un punt de vista geogràfic local, però sí majoritaris o prou usuals —segons el cas— en gascó o en el conjunt de la llengua occitana (*casau* hegemònic en gascó, 'hort', oblidat davant del perifèric i fonèticament particular *uart*,²⁵ *nèu* davant *dembèu*,²⁶ inexistència teòrica dels verbs incoatius amb *-eisb*, per molt minoritaris que siguin en aranès...).²⁷ La necessitat de reinstaurar el sentit comú en l'àmbit de la fixació de la llengua, i d'aplicar alhora uns criteris objectius de codificació lingüística (que ja tenen una certa tradició en la sociolingüística occitanocatalana),²⁸ s'imposa com una obligació. Potser no sempre d'una manera intencionada (per aquelles aproximacions intuïtives a què fèiem referència), potser a causa de prendre només en consideració l'àmbit local (i haver oblidat, doncs, la resta de la comunitat lingüística i les aportacions i avanços que s'anaven produint més enllà de la frontera en l'àmbit de la codificació, i tal volta per haver vist algunes varietats del mateix aranès com a més o menys

de ser prioritàries (contràriament a *bumetz* i *passetz*). Allí també hi ha *abitacion* per *cramba*, d'altra banda. Vegeu, sobre tot plegat, els detalls que donem a Carrera (2015c).

25. Fins al punt que el *casal* de la gent gran de Vielha llueix un rètol on s'hi llegeix *Casau detb Jubilat*, com si fos un hort...

26. A la part alta de la Vall d'Aran s'usa *nèu*, com en bona part del domini occità, però això no impedeix que Unha, al terçó de Pujòlo —el més enlairat— hi hagi un *Musèu dera Nhèu*.

27. Continuen més enllà de la frontera, però ni tan sols se'n parla, per exemple, a Barès *et al.* (2003), qui sap si per desconeixement. Segurament que, en els darrers anys, la difusió d'un model d'aranès que no ha tingut prou en compte totes les solucions territorials de l'occità dins de la mateixa Vall d'Aran —algunes de les quals, com dèiem, s'apropen moltíssim a les solucions generals de tot el gascó o de l'occità general—, no ha fet altra cosa que accelerar —en comptes de limitar— la tendència expansiva de formes i solucions del centre de la Vall d'Aran cap a la perifèria, per aturar-se a la frontera política i crear doncs noves isoglosses que tendeixen a coincidir amb la frontera estatal, i per tant a constituir —en paraules de Séguy (1948: 97) aplicades al lèxic— uns nous *vocabulaires nationaux*, i una barrera entre les modalitats occitanes situades a banda i banda de la duana que no havia existit mai. Winkelmann (1989) ja va localitzar, per exemple, presència de nasals finals en mots com *pan* o *vin* en informants de la zona de Naut Aran, on la nasal —contràriament al centre de la comarca— és tradicionalment desconeguda, d'acord amb la solució corrent en el centre del domini occità.

28. Vegeu Teulat (1976 i 1986), Lamuela (1995), Castellanos (2000: 87-92), Taupiac (2004) o els comentaris que en fem a Carrera (2007c).

aberrants, *acatalanades* o *afrancesades*)²⁹ i potser fins i tot per un excés d'*amateurisme*, l'aranès s'ha anat allunyant en la pràctica quotidiana de les darreres dècades (en usos institucionals, en publicacions oficials, sovint en textos escolars, en els precaris mitjans a què ha pogut accedir...) d'allò que la congruència dictaminaria, i això ha tingut un especial impacte qualitatiu en les generacions més joves. Pels motius que sigui, ens demanem si no ens trobem davant d'un exemple —digne de manual— d'elaboració divergent d'unes varietats locals davant de la resta de la llengua. Aquest *nou* aranès —de la inconveniència del qual són conscients una bona colla de parlants i fins de professionals de la llengua o de l'ensenyament, sotmesos a una inestabilitat normativa considerable— no només s'ha allunyat de les seues solucions tradicionals i genuïnes,³⁰ sinó de les que eren comunes amb les varietats occitanes veïnes i amb les modalitats immediates més o menys codificades de la llengua. En la pràctica, en definitiva, l'aranès s'ha isolat una mica més. En l'àmbit estructural (inseparable de l'ús), ha fet un altre pas per allunyar-se de la normalitat a què una varietat lingüística minoritzada hauria d'aspirar. I, mentrestant, el temps s'escola.

Bibliografia citada

- ALG = J. SÉGUY (dir.) (1954-1973). *Atlas linguistique et ethnographique de la Gascogne*. París: CNRS.
- C. BALAGUER; P. POJADA (2005). *Diccionari català-occità occitan-catalan*. Barcelona: Llibres de l'Índex.
- K. BALDINGER (1958). «La position du gascon entre la Galloromania et l'Ibéroromania». *Revue de linguistique romane*, XXII, p. 241-292.
- V. BARÈS *et al.* (2003). *Es vèrbs conjugadi. Morfologia verbau aranesa*. Barcelona: Llibres de l'Índex.
- P. BEC (1968). *Les interférences linguistiques entre gascon et languedocien dans les parlers du Comminges et du Couserans*. París: PUF.

29. Vegeu, per exemple, el que explicàvem a Carrera (2007b: 9-12; 2015a: 64-68) o, abans, a Carrera (2005: 14-21).

30. Per obtenir encara més informació sobre els problemes de codificació de l'aranès, fem remissió a Carrera (2015c), on es trobaran encara més exemples i comentaris sobre la idoneïtat de determinades solucions lingüístiques en l'aranès actual i sobre les seleccions fetes per treballs anteriors.

- M. BEL *et al.* (2007). *Diccionari bàsic occità-català*. Barcelona, Tolosa: Eurocongrés 2000.
- F. de la BRETÈQUE (1996). «L'espace au filtre de la langue minoritaire à la télévision: approche comparée des productions de France 3 Midi-Pyrénées-Languedoc-Roussillon, TV3-Val d'Aran, et Aquit-TV (Périgord)». A: A. VIAUT (dir.). *Langues d'Aquitaine. Dynamiques institutionnelles et patrimoine linguistique*. Bordeus: Maison des Sciences de l'Homme d'Aquitaine, p. 287-302.
- A. CARRERA (2005). *Elements de variació diatòpica en el gascò de l'alta conca de la Garona. Afers de vocalisme en l'occità de la Vall d'Aran*. Lleida: Universitat de Lleida [tesi doctoral inèdita].
- A. CARRERA (2006). «Alguns errors del Nomenclator dera Val d'Aran». *Bulletí Interior de la Societat d'Onomàstica*, 103, p. 38-42.
- A. CARRERA (2007a). *Gramatica aranesa*. Lleida: Pagès Editors.
- A. CARRERA (2007b). «Una mica de dialectologia occitana. Els parlars de la Vall d'Aran en el marc del gascò pirinenc oriental». *De Lingua Aragonensi*, 3, p. 9-40.
- A. CARRERA (2007c). Ressenya de J. Taupiac: *L'occitan escrib. Estudis Romànics*, XXIX, p. 475-483.
- A. CARRERA (2008). *Entre dues frontèras. Estudis de lingüística occitana*. Lleida: Pagès Editors.
- A. CARRERA (2010a). «Era codificacion der occitan dera Val d'Aran. Problèmes e contradiccions en aranés actuaü». *Lingüística Occitana*, 8, p. 1-20. [disponible a: http://revistadoc.com/?page_id=247 Consulta: 15-11-2013]
- A. CARRERA (2010b). *L'occità. Gramàtica i diccionari bàsics (occità referencial i aranès)*. Lleida: Pagès Editors.
- A. CARRERA (2013). «La llengua occitana avui». *Arts. Revista del Cercle de Belles Arts*, 38, p. 13-19.
- A. CARRERA (2014). «Una qüestió fonètica entre el gascò i el llenguadocià. La pròtesi de [a] davant de R- en l'occità de la Vall d'Aran i l'Alt Comenge immediat». A: C. PASSET (dir.). *Actes du 14e Colloque des Langues Dialectales (Monaco, 24 novembre 2012)*. Mònaco: Éditions EGC, p. 155-177.
- A. CARRERA (2015a). «L'occità de la Vall d'Aran davant dels parlars gascons veïns. Implicacions lingüístiques de la frontera política». A: INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. SECCIÓ HISTÒRICO-ARQUEO-

- LÒGICA. *La reintegració de la Vall d'Aran a Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 63-96.
- A. CARRERA (2015b). «I què en fem, de l'occità? Algunes consideracions sobre l'*Enquesta d'usos lingüístics de la població* de 2013». Post publicat al blog de la *Revista de Llengua i Dret* [15-10-2015]. En línia: <https://eapc-rld.blog.gencat.cat/2015/10/15/i-que-en-fem-de-loccita-algunes-consideracions-a-partir-de-lenquesta-dusos-linguistics-de-la-poblacio-de-2013-aitor-carrera/>
- A. CARRERA (2015c). «Trenta anys de codificació gràfica. La necessitat d'implementar una normativa en l'occità de la Vall d'Aran». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 25, p. 251-286.
- C. CASTELLANOS (2000). *Llengua, dialectes i estandardització*. Barcelona: Octaedro.
- J.-J. CHEVAL; A. VIAUT (1996). «L'occitan gascon à la radio et à la télévision dans le Val d'Aran». A: A. VIAUT (ed.). *Langues d'Aquitaine. Dynamiques institutionnelles et patrimoine linguistique*. Bordeaux: Maison des Sciences de l'Homme d'Aquitaine, p. 259-263.
- T. CLIMENT (1986). *Realitat lingüística a la Vall d'Aran*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- COMISSION ENTAR ESTUDI DERA NORMATIUA [sic] LINGÜÍSTICA [sic] ARANESA (1982). *Nòrmes [sic] ortogràfiques [sic] der aranés. Tèxt provisional [sic]*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- COMISSION DE MÈSTRES (1984). *Libre de lectura*. Lleida: Generalitat de Catalunya.
- COMISSION DE CÒDI LINGÜÍSTIC (1999). *Normes ortogràfiques der aranés*. Vielha: Conselh Generau d'Aran.
- J. COROMINAS [J. COROMINES] (1972). *Tópica Hespérica. Estudio sobre los antiguos dialectos, el substrato y la toponimia romances*. Vol. II. Madrid: Gredos.
- A. FABÀ (2011). «Les llengües a Catalunya». A: J. SOLÉ (coord.): *Enquesta d'usos lingüístics de la població 2008: anàlisi*. Barcelona: Direcció General de Política Lingüística, p. 63-81.
- M. T. FERRER I MALLOL (2015). «L'ocupació francesa de la Vall d'Aran el 1283 i la devolució de 1313 al Tractat de Poissy». A: INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. SECCIÓ HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA. *La reintegració de la Vall d'Aran a Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 27-37.

- R. C. FURNESS (2006). *Diccionari Occitan (aranés)-Anglès. Dictionary English-Occitan (Aranese)*. Lleida: Pagès Editors.
- GENERALITAT DE CATALUNYA [Secretaria de Política Lingüística, Institut d'Estadística de Catalunya] (2009). *Enquesta d'usos lingüístics de la població 2008*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. [Disponible a: <http://www.idescat.cat/cat/idescat/publicacions/catalog/pdfdocs/eulp2008.pdf> Consulta: 15-11-2013].
- GENERALITAT DE CATALUNYA [Direcció General de Política Lingüística, Institut d'Estadística de Catalunya] (2015). *Enquesta d'usos lingüístics de la població 2013*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. [Disponible a: <https://www.idescat.cat/cat/idescat/publicacions/catalog/pdfdocs/eulp2013.pdf>]
- A. GRIERA (1914). *La frontera catalano-aragonesa*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- J. LAFITA (1999). «Lo *Petit Diccionari aranés*». *Ligam-Digam*, 13, p. 33-47.
- X. LAMUELA (1987). *Català, occità, friülà: llengües subordinades i planificació lingüística*. Barcelona: Quaderns Crema.
- X. LAMUELA (1995). «Criteris de codificació i compleció lingüístiques». *Els Marges*, 53, p. 15-30.
- J. LLADONOSA (2001). *Invasions i intents d'integració de la Vall d'Aran a França*. Barcelona: Rafael Dalmau. [2a. ed.]
- M. MARTÍNEZ MELO; A. TORRIJOS (2011). «Usos lingüístics a l'Aran: una lectura dels resultats de l'*Enquesta d'usos lingüístics de la població 2008*». *Llengua i ús*, 50, p. 91-107 [disponible en format electrònic: <http://www.gencat.cat/llengua/liu/50/> Consulta: 15-11-2013]
- L. MICHELENA (1987). «El elemento latino-románico en la lengua vasca». *Palabras y textos*. Leioa: Euskal Herriko Unibertsitatea, p. 195-219 [publicat anteriorment a *Fontes Linguae Vasconum*, VI, p. 183-209; 1974].
- P. POUJADE [P. POJADA] (1998). «La Vall d'Aran i les fronteres al segle XVI». *Afers*, 29, p. 139-156.
- G. ROHLFS (1977). *Le Gascon. Études de philologie pyrénéenne*. Tübingen; Pau: Max Niemeyer; Marrimpouey [3a. ed.; 1a. ed. de 1935].
- M. À. SANLLEHY i SABI (2015). «La Querimònia (1313): un referent en la història de la Val [sic] d'Aran». A: INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. SECCIÓ HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA. *La reintegració de*

- la Vall d'Aran a Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 39-62.
- J. L. SANS (2013). «Aran, ua lengua, un país». *Arts. Revista del Cercle de Belles Arts*, 38, p. 20-24
- J. SÉGUY (1948). «Noms populaires de plantes au Val d'Aran». *Mélanges offerts à H. Gavel*, p. 91-98.
- V. SIMÓ (1999). *Eth marc juridic der Aranés* [sic]. *Lengua pròpia* [sic] e *oficiu d'Aran*. Vielha: Conselh Generau d'Aran.
- J. SOLER i SANTALÓ (1998). *La Vall d'Aran (1906)*. Tremp: Garsineu [reproducció de l'original de 1906].
- J. SUÏLS (2001). *Llengües en contacte i planificació lingüística: occità, català i castellà a l'escola aranesa. Anàlisi de l'efectivitat de tres models d'educació bilingüe*. Lleida: Universitat de Lleida [tesi doctoral inèdita].
- D. SUMIEN (2006). *La Standardisation pluricentrique de l'occitan. Nouvel enjeu sociolinguistique, développement du lexique et de la morphologie*. Turnhout: Brepols; AIEO.
- J. TAUPIAC (2004). *L'occitan escrib*. Montalban: Institut d'Estudis Occitans.
- R. TEULAT (1976). «Critèris de causida de las fòrmas referencialas generalas». *Quasèrns de Lingüística Occitana*, 4, p. 3-9.
- R. TEULAT (1986). *Uèi l'occitan*. Bedós: Institut d'Estudis Occitans.
- A. VIAUT (1985). «La reconnaissance légale de l'aranais». *Garona*, 1, p. 135-151.
- A. VIAUT (1986). «Quelle langue pour les Aranais?». *Lengas*, 19, p. 7-33.
- A. VIAUT (1987). *L'Occitan Gascon en Catalogne Espagnole: le Val d'Aran. Du vernaculaire au formel*. Bordèu: Maison des Sciences de l'Homme d'Aquitaine.
- F. X. VILA (2009). «La pregunta sobre la llengua habitual en les enquestes d'ús lingüístic 2003-2004: dubtes sobre la seva validesa». A: F. X. VILA (dir). *Estudis de demolingüística. Actes de la Primera Jornada de la Xarxa Cruscat*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 41-52.
- O. WINKELMANN (1989). *Untersuchungen zur Sprachvariation des Gaskognischen im Val d'Aran*. Tübingen: Max Niemeyer.